

Pósa-paradoxon, avagy fürdővízzel a gyereket is...?

Az 1900-as évek derekán, több más korábbi nemzeti kulturális értékhez hasonlóan, Pósa Lajos valódi értékei is a feledés homályába merültek az irodalmi köztudatban. A hagyományos értékítéletétől „megszabadított” nép tudatában unos-untalan folyamatosan ott van, mulatságokon, lakodalmakban, rádiós, televíziós kívánság-műsorokban, a Dankó Pista-féle nóták ma már szinte anonim szövegírójaként. Pósának annak idején nem volt nehéz megrendelésre műdal-szövegeket gyártani, a leegyszerűsített sematikus téma úgymond a kisujjában volt. Ilyen tekintetben annyi azért felróható neki, hogy kiszorgálta a kor emberének ízlését, visszaélve így hatalmas népi műveltségével, s ezt sekélyes, felszínes érzelmi töltésű, modoros nótaszövegek sorozatgyártására használta. Meg- és elítélni valamiféle kizárólagos intellektuális rálátással, 100 év távlatból elég egyszerű lenne a korával és korának minden tapadós hordalékával együtt élő költőt. Azért sem csupán ő hibáztatható, hogy az idők folyamán a vele kapcsolatos nemes, egészséges nemzeti érzésből és öntudatból az lett, amihez a léleknyomorító magyarországi és a nemzeti eszményeinkkel ellenérzést tápláló külső erők alattomos manipulációi hozzásegítették. Pósa az Ady-

kultusz fénykorában Szabolcska Mihállyal együtt tizedrangú költőként próbálták beskatulyázni, hogy később értékeire is ráúthassék a „nacionalista” kirekesztő megbélyegzést. A századfordulón magyar néphagyományokból építkező epikus költeményeinek és rövid gyermekverseinek hatása óriási volt. Funkcióját tekintve, abban az időben valahol azt a szerepet töltötte be, mint napjaink gyerekeinek életében a népszerű rajzfilmsorozatok, elektronikus, audiovizuális mesefeldolgozások. Utólag tényként is megállapítható, hogy legalább két nemzedék legifjabbjai eszméltek nemzeti öntudatra éppen ezen a bázison. Hasonló megalapozottságú értékek kincsházájában kerestek további felfedezendőket az 1930-as évek falukutatói, ezekből a hagyományokból merítettek a népi írók. Ilyen szemszögből nézve érdemei nem kisebbíthetők, a nemzeti lélekre gyakorolt pedagógiai hatása csak Benedek Elekével mérhető. Pósa egyszerű, magyaros verseléssel, játékos fordulatokkal, a népköltészet képi eszköztárának magabiztos kiaknázásával elültette a kisiskolások érzésvilágában mindazt, amit Benedek Elek vastos kötetekben megjelent magyar mese- és mondavilág gyűjteménye tartalmaz. Mindketten ugyanabból, az akkor még egységes, teljes

magyar nyelvterületen szervesen élő, tiszta forrásból merítették.

Ha a későbbi, irodalomtörténeti besorolást vesszük, ugyancsak lehangoló a nép-nemzeti iskola kiválóságainak megítélése. Elég hozzá fellapozni a magyar irodalom történetének negyedik kötetét, mely éppen ezt az időszakot tárgyalja, és a budapesti Akadémiai Könyvkiadó gondozásában jelent meg 1965-ben. Idevonatkozó részében megállapítja, hogy a nagy megújulási folyamatok során elhal a nép-nemzeti iskola. Vargha Gyula, Bárd Miklós és Kozma Andor mögött Pósa Lajost Szabolcska Mihállyal épp hogy megemlíti, míg a prózaírók sorában Baksay Sándor, Benedek Elek, Tóth Béla és Eötvös Károly szerepelnek. Népies törekvésük, Beöthy Zsolt munkásságával együtt, magyar nacionalizmusnak minősül. Ennek oka abban kereshető talán, hogy Budapest még az 1890-es években is erősen németes, s a nép-nemzeti hagyományok ápolói a polgárosodó nagyvárosi környezetben fulladozva, az erkölcsi tisztesség, boldogság és magyar hagyomány eszményeit vidéki, természetes, a népi hagyományokat őrző környezetben látják tovább élni. Ebben az időben még Adyt is inkább a szláv lelkületű romanticizmus vonzotta, amit későbbi, 1907-ben keltezett levelében így ismer be: „Puskint olvastam és nép-nemzeti tartalomért esengtem, és nagy poétának tartottam még Pósa Lajost is...”

Ady nép-nemzetiekhez való viszonyulásának alakulását legjobban Gárdonyival kapcsolatos magatartása jellemzi. Ő nem szerette Gárdonyi Gézát, Gárdonyi viszont nem vette tudomásul Adyt. Ady elfordulásának legkomolyabb megnyilvánulása, hogy a két irányzat közötti átmenetet jelképező Kiss Józsefről, megjelent kötete kapcsán, napilapban szokatlan nagy glosszát ír, azzal a nyomatékkal, hogy Kiss József nem nép-nemzeti. Ebben az időszakban Pósa Lajost már gúnyolódva „teremtő szittyá lánglélek”-nek nevezi. Egyszóval, az irodalomszemléletet egyre inkább átítató 19. századi szcientifizmus térnyerésével, aki a nagy irodalmi óceánjáró fedélzetéről nem

volt hajlandó minden ósdi magyar göncöt a habok közé vetni, egyértelműen fejlődésképtelen, konzervatív, begyepesedett szittyának minősült. Tömörkény István és Gárdonyi Géza például azért nem feleltek meg ezeknek a korabeli elvárásoknak, mert műveikkel az új népiesség számára készítették elő a talajt.

A hasonló irodalmi ellenérzéseket, újságírói csetepatékat leszámítva, az Orient Szálló Pósa-asztalánál a hasonzóru nép-nemzetiek ugyancsak élvezték és szerették Pósa Lajos vidám közvetlenségét. Ezt az is bizonyítja, hogy legszűkebb környezetében Bródy Sándor is rajongó szuperlatívuszokban beszélt róla, Herman Ottó pedig 1914-ben egyenesen Nobel-díjra akarta előterjeszteni! Az utókor számára beigazolódni látszik egy irodalomtörténész barátjának állítása, miszerint több mint 400 dala addig fog élni a nép ajkán, míg magyar ember lesz a földön. (Ezek túlnyomó többségükben azok a közízlést kiszolgáló Dankó Pistaféle és egyéb magyar nóták, melyek a szerző nevének háttérbe szorulásával bekerültek a köztudatba.) Ellenben, hogy Pósa igaz értékeket hordozó, népi hagyományokból táplálkozó dalait az ellenpárt leszólása és gyalázkodása ellenére is mennyire becsülték, azt az bizonyítja legjobban, hogy a fiatal Bartók 4 dalát szintén megzenésítette.

1914-ben bekövetkezett halála előtt, 40 éves írói jubileumát ünnepeelve 50 ezer gyermek vonult fel tiszteletére Budapesten a Városligetben, ahol később szobrot állítottak neki. Elmondható róla, hogy nem csupán szűkebb környezetében, Szegeden, Gömörben vagy Budapesten volt nagyon népszerű életében, hanem a gyermekek igazi kedvence és mindegyikük kedves „Pósa bácsija” volt egyben. Ellenlábasai ezt is rossz néven vették tőle, mondván, hogy a falusi óvodások lelkületét állítja mintaképpül a nemzet elé, miközben maga is csak egy nagy gyermek marad élete végéig.

A műfajában felmutatott igazi költői értékeket a kortársak közül csak Kosztolányi Dezső és Herczeg Ferenc vették észre, akik szóval és tettel is kiállottak mellette. Kosztolányi a *Gyermek és költő*

című kisességében így közelíti meg a költőiség sokat vitatott témáját: „Ki a költő? Az az ember, akinek a szavak fontosabbak, mint az élet... Minden költő elsősorban a szóvarázsban hisz, a szavak csodatekony rontó és áldó hatásában. Ebben a tekintetben hasonlítanak az ősnépekhez és a gyermekekhez, akik a szavakat még feltétlen valóságnak tekintik, s nem tudnak különbséget tenni a tárgyak és azoknak nevei közt. Amit a költők leírnak, az él, pusztán az által, hogy leírják. E mágiájuk segítségével kerteket bővölnek elő a papíron, pedig mindössze néhány virág nevét említik. Ezek a virágok nőnek és illatoznak.”

Ez a szóvarázs él és működik a magyar mese- és mondavilágban, amit a legegyszerűbb és leghatékonyabb formájában Pósa Lajos is felhasznált opusaiban. Hosszú lenne felsorolni a Benedek Elek gyűjteményéből vett, Pósa által feldolgozott meséket, elég, ha itt most csak két, ebben a szűk válogatásban¹ szereplő *A kis gömböcöt* és a *Tüllökvár*at említem. Mind a kettő kurta, néhány soros kis mese. A költő az utóbbi esetében a tüllökvár szó varázsára, hangulatára épít; épít rá várat, kerít köré történetet, hogy a végén, szintén varázslatosan fejezze be: a tüllöket a királlyal a Tiszába hányatja, hogy csak egyet hagyjon meg magának, melyen meséjét a gyerekeknek előadja.

Pósa gyermekverseinek bizonyos tekintetben meglehetősen pikáns az utóéletük költészetünkben. Költőnk életművével, gyermekeknek szánt verseivel, tudatosan teremtett meg egy műfajt, mely a későbbiek folyamán, egészen napjainkig ugyancsak népszerű. Életművek, könyvkiadó vállalatok épültek a 20. században a Pósa Lajos által tudatosan lerakott fundamentumra.

Életművének jelentőségét a későbbiek során – már az életében – ellene indított rágalomhadjárat következményeképpen elbogatellizálta a hivatalos irodalomtörténet, ami legfőképpen a Budapest-központú szemlélet továbbélésének tudható be. Háttérbe szorításával, az újrakiadások megszűntével a gyermekvers-irodalom törzsanyagát alkotó versek a későbbi szerzők szabad predájává,

„Csáky szalmájává” váltak. Vitte belőle készen-félkészten, ötletszerűen az anyagot boldog-boldogtalan. Az irodalomban persze ez még nem is lenne olyan nagy baj, csupán az kelt némi visszatekintést, hogy az eredetieskedő pózban tetszelgők unalmasan gügyögő ismétléseik közben szinte ügyet sem vetnek a tiszteletre méltó nép-nemzeti hagyomány klasszikusára.

(In: Pósa Lajos: *Tüllökvár*.*

Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2002)

Jegyzetek (KMJ):

* Itt a szerző által átnézett, javított szöveget közöljük

¹ Pósa Lajos: *Tüllökvár*. Összeállította: Bettes István

„Nem véletlen az, hogy a méltatlanul elfeledett költő kötetét egy ma élő kései földije, egy szintén méltatlanul mellőzött költő rendezte sajtó alá. Van ebben valami furcsa sorsközösség, egy hitvallásszerű gesztus, egy felkiáltójelnyelvi jelzés: ne feledjük olyan könnyen, ami a miénk, pótolva annak helyét mindenféleképpen, ami nem is biztos, hogy annyira értékes, de éppen divatos. Ismereteim szerint Pósa verseit a rendszerváltás óta túl sok helyen nem adták ki (...) „komoly” lapokban nem találtam róla írást. Talán csak a Gömörország emlékezett meg róla 2000-ben, születésének 150. évfordulóján. Meg falujában él a hagyomány (...) Pósa verseit még azok is ismerik, akik soha nem hallották a nevét (...) Az igazi gyöngyszemei ennek az életműnek a gyerekek számára írt versek. Ki ne ismerné azt, hogy *Hinta, palinta, szépen szól a pacsirta...*, vagy: *Én Istenem, jó Istenem, lecsukódik már a szemem...* Szinte népköltészeté nemesedve öröklődnek nemzedékről nemzedékre. Nagyanyáink még az iskolában tanulták, mi már tőlük hallva adjuk tovább, ha van még kinek (...) Kapott Pósa ún. népnemzeti jelzőt, naivnak, bugyutának is minősítették verseit. Csak a gyerekeket nem kérdezte meg soha senki, tetszenek-e nekik a „nagyapó” versei? (...) A válogatás és a Bettes által írt tanulmány rámutat néhány lényeges kérdésre. Például arra, hogy a XX. század és a jelenkor gyermekeknek szóló költészete valahol mind Pósa „köpenye” mögül bújt elő. A versek témáival és hangulataival ugyancsak rokon jelleget mutatnak a mindenkori legnagyobb magyar gyermekversköltők versei.” (Részletek Szászi Zoltán recenziójából)

(*Új Szó, Pozsony, 2002. december 10.*)

* In. *Albumlapok Pósa Lajosnak (182-184. p.)* Siker^x, 2014